

Ahlaki Bir Açmaz: Hem Darbeye Hem BAK'a Karşı Olmak

13 Eylül 2016
Kerem Altıparmak

15 Temmuz sonrasında Türkiye'deki temel ahlak ölçütünün "darbe karşıtlığı/taraftarlığı" olduğunu söylersek abartmış olmayız herhalde. Bir kişinin iyi mi, kötü mü olduğu darbe karşıtlığı üzerinden tarif ediliyor. Her ne kadar daha çok "FETÖ"çülük şeklinde ifade edilse de, bu örgüt bir kimlik kartı dağıtmadığı için temel ahlaki ölçünün darbe taraftarlığı üzerinden kurulduğunu söyleyebiliriz.

Öyle ki, diğer suçlar toplum içerisinde affedilebilir, rehabilite edilebilir görünürken darbeciliğin affedilemez olduğu ve en ağır şekilde cezalandırılması gerektiği dillendiriliyor. Hatta darbecilere hapishanelerde yer açabilmek için diğer suçlardan hüküm giymiş kişilere dolaylı af getiriliyor. Dahası, darbe suçu nedeniyle daha önce kaldırılmış olan idam cezasının geri getirilmesi ve hatta geriye yürütülerek uygulanması bile tartışılıyor. Öyleyse darbeciliğin ahlaki anlamda kınanırılığı o kadar yüksek ki çok güçlü bir hukuki ilke olan ve Anayasa'da da korunan "suç ve cezaların geri yürümezliği" ilkesinin bile bu ahlaki ilke karşısında koruma görmeyeceği düşünülebilir.

Peki, darbe karşıtlığını bu derece güçlü bir ahlaki talep haline getiren temel ilke nedir? Eğer ilke bu kadar güçlüyse, ahlaki tutarlılık başka alanlardaki talepleri de bu ilkeye göre uyarlamayı gerektirir mi?

Çok soyut düzeyde kalmamak için yukarıda dillendirdiğim soruyu çok somut ahlaki alanlar üzerinden tartışmaya çalışacağım.

Hatırlanacağı gibi çok sayıda üniversite yöneticisi, 15 Temmuz darbe girişiminden sonra "Demokrasi Nöbet"ine katıldı ve darbe karşıtlıklarını sosyal medya üzerinden paylaştı. Aynı akademisyenlerin daha sonrasında ise Barış için Akademisyenler (BAK) hakkında ihraç talebinde bulunduğu görüldü. Öyle ki 1 Eylül tarihli 672 Sayılı Kanun Hükmünde Kararname (KHK) ile bazı akademisyenler bu talep üzerine kamu hizmetinden çıkarıldı.

Ben "Darbe karşıtlığı"nın arkasındaki ahlaki ilke ile BAK Akademisyenlerinin ifade özgürlüğünü savunmanın arkasındaki ahlaki ilkenin aynı olduğunu savlayacağım. Bunlardan birini savunanın, diğerini reddetmesi imkansız olduğu için de bunu yapanların ahlaki tutarlılık içerisinde olamayacağını ileri süreceğim.

Şüphesiz, bu sav darbe karşıtlığı ile benzeri başka çok sayıda ahlaki duruş arasında da kurulabilir. Ama bu örneği seçmemin, birkaç nedeni var.

Birincisi; burada seçilen ahlaki aktörler, yani üniversite yöneticileri, iyi eğitilmiş, muhtemelen bu muhakemeyi güçlü bir şekilde yapabilecek ajanlar. Bu yazıda ileri sürdüğümüz ahlaki tezi neden yanlış gördüklerini söyleyebilirler. İkincisi; kronolojik olarak her iki olay birbirine çok yakın olduğu için kararlara etki edebilecek değişkenler sınırlı. Bir ahlaki ilkenin evrensel olma iddiası varsa yıllar onu değiştiremez ama uygulanmasına etki edebilecek çeşitli değişkenler yıllar içinde ortaya çıkabilir ama bir ilkeyi bu derece güçlü savunan bir kişinin bir hafta sonra bu ilkenin tam tersine hareket etmesi ciddi bir ahlaki tutarsızlığa yol açar. Üçüncüsü; konumum itibarıyla bu aktörlerin tavırlarını doğrudan gözleme şansım oldu.

Darbe karşıtlığının ahlaki ilkesi nedir?

İnsanlar, büyük kitleler neden darbe girişimine karşı olurlar? Darbeciler neden ahlaken bu kadar güçlü bir şekilde lanetlenir? Darbecinin durumunu, ahlaken kınanan başka davranışlardan daha ağır kılan nedir?

Bu sorunun birinci olası cevabı, darbenin devlete karşı işlenmiş bir suç olması olabilir. Devletin her yönüyle kutsandığı bu günlerde ilk başta bu iddia mantıklı gelebilir. Ne var ki, darbe karşıtlığının gerçekten ahlaki ilkesi bu olsaydı, başarılı darbelerin kınanması imkansız hale gelirdi. Eğer darbeci

gücünü yetirir ve başarıya ulaşırsa, devlet o olacağı için darbeye karşı çıkmamanın ahlaki bir ilkesi de kalmayacaktı. Örneğin bu durumda ne 27 Mayıs, ne 12 Eylül ve ne de 28 Şubat kınanabilir. Oysa mevcut hükümet 15 Temmuz öncesinde tüm darbelerle yüzleşmeyi sıklıkla dile getiriyordu. Dahası 2010 Anayasa değişikliğinin temel motivasyonlarından biri Geçici 15. Maddeyi kaldırmak ve darbeye yüzleşmekti. O halde, darbeyi kınanır kılan şey hedefinin devlet olması olamaz. Zaten sivilleşmeyi ısrarla vurgulayan bir siyasi ortamın halka rağmen devleti bu derece kutsaması da garip olurdu.

İkinci olarak, darbe karşıtlığının ahlaki ilkesi sivil/asker ayrımı olabilir. Gerçekten de son yıllarda sıklıkla vurgulanan askeri vesayetin kaldırılması talebi bu açıdan okunabilir. Bununla birlikte, askeri vesayet ve sivil/asker ayrımı kendi başına bir ilke olamaz. Olsa olsa bir ilkenin sonucu olarak kullanılabilir. Bir kişinin bir başkasına nasıl davranması gerektiğini söylemesinde tek başına bir sorun yoktur. Bir başkasına nasıl davranması gerektiğini söyleyen kişinin bunu söylemesinin meşru olup olmadığı önemlidir. Söz gelimi, sivilin askere emir vermesi durumunda, vesayet ve kontrol sorun yaratmaz ama asker silahın namlusunu göstererek sivile belli şekilde davranmasını söylerse, bu emir ahlaken meşru görülmez.

O halde, darbe karşıtlığının ahlaki ilkesini daha derinde aramak gerekir. Bu derinliği 15 Temmuz sonrasında sıklıkla duyduğumuz iki kavramda bulmak mümkündür: "Milli irade" ve "demokrasi". Bu kavramlar, halkın özgür iradesinin güç yoluyla değiştirilmesinin, bastırılmasının asla kabul edilemeyeceğini vurgulamaktadır. Peki neden?

Aslında tüm milli ve yerli vurgusuna rağmen son derece evrensel bir nedenden dolayı. İnsanın kendi özgür iradesine aykırı bir şekilde hareket etmeye zorlanması, insan onurunu çiğnediği için ahlaken yanlıştır ve kabul edilemez de onun için. Bunun içindir ki, başta Cumhurbaşkanı olmak üzere siyasetçiler, Batı'yı bizzat kendisinin sahiplendiği bu evrensel ilkelere sahip çıkmamakla ağır bir şekilde eleştirdi, özeleştiriye çağırdı. Batılı hükümetler, Türkiye'nin hukuk kurallarıyla bağlı olmadıklarına göre olsa olsa evrensel bir ahlak ilkesini çiğnedikleri için kınanabilirlerdi. O ilke de sanırım artık bizim için son derece açıktır: "İnsanlar şiddet ve zor kullanarak iradeleri aleyhine davranmaya zorlanamazlar". Bu zorlamaya karşı direnmek ahlaken meşru ve hatta bayrak haline getirilecek bir davranıştır çünkü insan onurunun en açık tezahürüdür. Nitekim, en ağır silahlar karşısında vücudunu siper eden 240 kişi, onurlarını korumak için yaptıkları bu davranış için saygıyla anılıyor.

Barış için Akademisyenler

Girişte belirttiğimiz gibi demokrasi nöbetlerinde toplumun farklı kesimlerinden insanlar yer aldı. Yer almayanlar da sözlü ve yazılı olarak darbe karşıtlığını dile getirdi. Bunların arasında rektörler, dekanlar vs. gibi üniversite yöneticileri de vardı. Buraya kadar sorun yok, hatta halkla aradaki mesafeleri kaldırmak açısından takdir edilecek bir davranış var. Nihayetinde, darbeye karşı koyanlar sadece kendi iradelerini değil şiddetle ortadan kaldırılacak tüm iradeleri savunmuşlardı. Toplumun kanaat önderlerinin, rektörler dahil, bu onurlu davranışı selamlamaları da şüphesiz bu ahlaki ilkeye verilen önemin vurgulanması açısından önemliydi.

Sorun aynı ilkenin her durumda uygulanıp uygulanmayacağı noktasında ortaya çıkıyor. Darbe karşıtlığını muhtemelen yukarıda açıkladığımız ahlaki ilkeye dayandıran üniversite yöneticileri, özgür iradesiyle bir metni imzalamış meslektaşlarını hukuk zorunu kullanarak imzadan vazgeçirmeye ya da salt bu nedenle cezalandırmaya çalışıyor.

Oysa eğer darbe karşıtlığının arkasındaki ilke evrensel bir ilkeyse ve Batılı siyasetçiler bile bu ahlaki ilkeye uygun davranmaya davet ediliyorsa, tüm davranışlarımızın bu ilkeye uygun olmasını istemek gerekmez mi? Darbe karşıtlığının arkasındaki ahlaki ilkenin BAK imzacılarının iradelerini zorla değiştirmenin yanlışlığını ortaya koymada da işlevi gerekmez mi?

Şüphesiz iki olay arasında önemli bazı farklar var. Ama bu farklar ilkenin geçersiz kalmasını veya değişmesini gerektirir mi? Sanırım bu soruya, her iki olay arasındaki farkları inceleyerek cevap bulmak mümkün.

İki örnek arasındaki birinci temel fark, kullanılan şiddetin farklı olması. Darbeciler, doğrudan öldürücü silah kullandılar, birçok kişinin hayatını kaybetmesine neden oldular. BAK imzacıları ise sadece hukuki bir tehdit altındalar, yani onlara karşı kullanılan tehdit fiziksel değil. Gerçi, bir mafya babasının imzacıları kan banyosuyla tehdit etmesini, sosyal medyada akademisyenlere yapılan yönelik ağır

tehditleri görmezden gelemeyiz ama en azından ağır silahlarla sivillere yönelik gerçekleşen bir saldırının olmadığını da not etmemiz gerekir.

Gerçekten de, darbeden aylar öncesinde "medeni ölü" kavramını ağızına pelesenk eden Cem Küçük, savcıların akademisyenlerin evini basmasını eleştirmiş, onların "medeni ölü" haline getirileceğini belirterek başka yaptırıma ihtiyaç olmadığını belirtmişti. İki şiddet tipi arasında ilk başta çok temel bir fark olarak gözüken bu fark aslında sanıldığı kadar da kritik olmayabilir. Şöyle ki; eğer darbeciler başarılı olsalar ve insanları sonrasında işlerinden atsalardı, bu davranışlarının, sırf silah kullanmadıkları için meşru olduğu ileri sürülebilir miydi? Örneğin, 1402 Sayılı Sıkıyönetim Yasası ile işten çıkarılmaları bu nedenle meşru olduğu ileri sürülebilir mi? Başarılı bir darbeci, olası karşı çıkışları fizikselden çok hukuksal araçlarla bastıracağına göre yaptıklarının bir kısmına meşru diğer kısmına ise gayrimeşru muamelesi yapılamaz. Ölçüt, eylemin diğer ahlak ajanlarının iradesini kırmaya yönelik olup olmadığının saptanması olmalıdır.

Bazen hukuki bir yaptırım, fiziksel bir saldırıdan daha etkili ve derin yaralar açabilir. Bu nedenle, BAK imzacılarının muhatabı olduğu tehdidin göz ardı edilebilir olduğu söylenemez. İmzacılar açısından değerlendirilmesi gereken husus şudur: Kullanılan zor, imzacıyı iradesi hilafına hareket etmeye zorlayacak güçte mi? KHK'ler aracılığıyla kamu hizmetinden uzaklaştırılan bilim insanlarının açlığa mahkum olduğu açık. Özel üniversite, özel dersane ve hatta yurtdışına çıkma alternatiflerinin tamamı kapanıyor. Bu kadar ağır bir tehditle karşılaşanların, özgür iradeleri ile hareket etmeleri mümkün değildir. Bu koşullar altında, kişinin iradesine aykırı davranışa zorlanmadığını söylemek, kullanılan şiddetin hafif olduğunu ileri sürmek pek mümkün gözüküyor.

İki örnek arasındaki ikinci temel fark, birinin iktidar yanlısı diğerinin ise iktidar karşıtı olması. Gerçekten de, darbeye karşı çıkanlar tüm demokrasiyi koruma iddiasıyla hareket etmiş olsalar da asli olarak iktidarı ve çoğunluğu şiddet kullanan azınlığa karşı korudukları söylenebilir. BAK imzacılarının böyle bir iddiası yoktur. Tam tersine, metnin devleti ve dolayısıyla çoğunluğun siyasi değerlerini hedef aldığı ortadadır. Ancak evrensel bir ahlaki ilke, çoğunlukla azınlık arasında böyle bir ayrım gözetemez. Bir başka deyişle, çoğunluğun iradesinin azınlıktan ahlaken daha değerli olduğu ileri sürülemez. Aynı şekilde çoğunluğun sahip olduğu "insan onuru" azınlığın "insan onuru"ndan daha değerli olamaz. Çoğunluk olsa olsa siyasi kararların alınmasında dikkate alınır ama bu dikkat azınlığın onurunu hiçe sayacak şekilde tezahür edemez. İnsan onuru kavramı, herkesin doğuştan eşitliğini kabul etmeyi gerektirir. İnsan insandır, azınlıktan veya çoğunluktan olması onun bu niteliğini ortadan kaldırmaz. Bilakis, azınlığın haklarını çoğunluğun olası saldırısından daha güçlü bir şekilde korumayı gerektirir. O halde, ahlaken yanlış olan çoğunluğun mensubunun onuruna aykırı hareket etmeye zorlanması değil çoğunluk veya azınlıktan olmasına bakılmaksızın "insan"ın onuruna aykırı hareket etmeye zorlanması olmalıdır.

Aynı ayrım, iradenin doğruluğu/yanlışlığı açısından da geçerlidir. Çoğunluk da azınlık da takdirlerinde yanılabilirler. Darbe karşıtlığının ölçüsü, siyasi iktidarın ne kadar başarılı olup olmadığı değildir. Örneğin ekonomik olarak yanlış politikalar uygulayan bir hükümete yapılacak darbe meşru hale gelmez. Halk kendi iradesini seçim gibi meşru yollarla göstererek, iktidarı değiştirebilir. O halde, iktidarın doğru veya yanlış siyasi kararlar almasına bakmaksızın, insanın iradesini zorla değiştirmeye yönelik baskı koşulsuz olarak reddedilmelidir. Siyasi iktidar veya çoğunluk için geçerli olan bu koşulsuzluk şartının azınlık için uygulanmaması için hiçbir gerekçe de yoktur. BAK İmzacıları belki yanlış karar vermişlerdir. Hatta bazılarının iddia ettiği gibi dış güçler tarafından kullanılmışlardır. Ancak bunun yaptırımı, zorla kendi iradelerini ayaklar altına alarak doğru bulduklarına yanlış demeye zorlanmaları olamaz. Eğer BAK imzacıları gerçekten yanılıyorlarsa, yanılırları zaman içinde ortaya çıkar ya da talepleri çoğunluk tarafından tevccüh görmez. Ama eğer insanların iradesine saygı duyma yönündeki ahlaki ilke doğru ve yanlıştan bağımsız işleyen bir ilke ise, ki öyle olması gerekir, akademisyenler yanlış tercihleri için cezalandırılmazlar.

Nihayet, darbe karşıtlığının arkasında yer alan insan onurunu/iradesini korumaya yönelik ahlaki ilkenin başka bir ilkeyle geçersiz kılınması ihtimali akla gelebilir. Örneğin, bir kişinin iradesinin başka bir kişinin iradesini ortadan kaldırmayı, haksız bir şekilde sınırlandırmayı hedeflediği bir durumda, o iradeye müdahale etmek meşru kabul edilebilir. İrkçı/ayrımçı söylemin bazı koşullarda engellenmesinin arkasında yatan bu karşı ahlaki ilkedir. Bu söylem, başkalarının özgür iradesini dillendirmeyi engellediği ölçüde kısıtlanabilir ve bu kısıtlama insan onuruna aykırı olmadığı gibi tam tersine insan onurunu korumaya yöneliktir. Almanya'daki Türklerin kovulması gerektiğini söyleyen bir Neo-Nazi'nin engellenmesindeki amaç bu kişinin sözleriyle orada yaşayan Türklerin iradesine saldırmasının engellenmesidir.

BAK imzacıları açısından böyle bir durum olmadığı da ortadadır. Evet, metin sadece devleti muhatap almaktadır. Ama şiddeti savunduğu veya ayrımcı/ırkçı bir ton taşıdığı kimse tarafından ileri sürülmemiştir. Bu metni okuduğu için iradesinin zorlandığını, özerk karar alma imkanının sınırlandığını kimse ileri sürmemektedir. İmzacıların, Devlete yönelik hakareti düzenleyen TCK'nin 301. maddesi uyarınca suçlanmaları da bunu göstermektedir. İmzacılar başka insanları değil, yanlış olduğunu düşündükleri politikaları nedeniyle devleti muhatap almaktadırlar. Bu nedenle, özgür iradelerinin başkalarının özgür iradesine etki ettiği için aleyhlerine getirilebilecek bir istisna yoktur.

O halde, BAK imzacılarının imzalarını çekmeye zorlanmaları, imzalarını çekmedikleri için veya doğrudan cezalandırılmaları onları iradelerine aykırı bir şekilde davranmaya zorlamaktadır. Bu zorlama, darbe karşıtlığının temelinde yatan temel ahlaki ilkeyi, yani insanların baskı ve şiddet altında özgür iradelerine aykırı davranarak onurlarından vazgeçmeye zorlamanın kınanması gerektiği ilkesini, açık bir şekilde ihlal etmektedir.

Öyleyse, ahlaken tutarlı davranacak bir ajan hem darbe karşıtı olup hem de BAK imzacılarını cezalandırma, baskı altına alma yoluna gidemez. Darbe karşıtlığı eğer gerçekten bir ahlaki ilkeye dayanıyorsa, zorunlu olarak BAK imzacılarının farklı siyasi görüşlerine de saygı duymayı gerektirir.

Yukarıda açıklandığı gibi darbe karşıtlığı açık ve evrensel bir ahlaki ilkeye dayanmaktadır. Bu ilke, kimsenin kendi iradesi aleyhine şiddetle davranmaya zorlanamayacağı ilkesidir. Bu ilkeye sahip çıkan ve darbeyi kınayan bir rektör, ardından kalkıp BAK imzacılarını iradeleri nedeniyle cezalandıramaz, cezalandırılmasını teklif edemez. Daha doğrusu şimdi hukuken cezalandırır ama bu davranışı hiçbir zaman ve yerde ahlaki bir ilkeyle savunulamaz. Bu ilke çok güçlü bir insan hakları ilkesi olduğu için de, günü gelir daha önce alınmış pozitif hukuk kurallarını geriye yönelik olarak da geçersiz kılar. O kararı alanların ahlaki sorumluluğu ise ebedidir çünkü bu sorumluluğun arkasındaki ahlaki ilke evrenseldir.